

ԿԱՐԾԻՔ

Թ.00.01 – «Փիլիսոփայություն» մասնագիտությամբ փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան հայցող Մարինե Կարապետի Շահբազյանի՝ «Արդի հասարակության տեղեկատվայնացման շարժիչ ուժերը և տեղեկատվական անվտանգության հիմնախնդիրը. սոցիալ-փիլիսոփայական վերլուծություն» թեմայով ատենախոսության մասին

Ուսումնասիրելով ատենախոսությունը՝ հստակ կարելի է ասել, որ այն գիտական արժեք ունեցող աշխատանք է: Ատենախոսին հաջողվել է լուծել իր առջև դրված խնդիրները և մշակել գիտական նորույթ պարունակող, տեսական և գործնական կարևորություն ունեցող որոշակի դրույթներ և եզրահանգումներ: Ատենախոսության գիտական նորույթը և արված եզրակացությունների տեսական ու գործնական նշանակությունը առավել ակնհայտ երևում են աշխատանքի այն բաժնում, որտեղ ատենախոսը հիմնավորում է տեղեկատվական անվտանգության քաղաքականության հայկական մոդելի մշակման անհրաժեշտությունը՝ որպես Հայաստանի առաջ ծառայած տեղեկատվական սպառնալիքները հաղթահարելու արդյունավետ և ճշմարիտ ռազմավարություն: Բացահայտել է նաև տեղեկատվական անվտանգության առանձնահատկությունները, հասկացության բովանդակությունն ու նշանակությունը և հիմնախնդիրները այնպիսի հասկացությունների հետ դրա հարաբերակցության մեջ, ինչպիսիք են տեղեկատվական հասարակությունն ու տեղեկատվայնացումը: Բայց այնուհանդերձ ատենախոսության մեջ կան մի շարք դրույթներ, որոնք կարելի է վիճարկել:

Ատենախոսության թեմայի արդիականության մասին կարելի է ասել հետևյալը.

Գիտական հետազոտությանը պետք է նախորդեն հստակ ձևակերպված մեթոդաբանական սկզբունքները, հետազոտության բնագավառին բնորոշ հատկանիշները և նախնական ենթադրությունները: Որպես ցանկացած հետազոտությանը բնորոշ անվիճելի փաստ՝ մենք ընդունում ենք, որ մարդն ապրում է տիեզերքում, որում, գործում են հիմնարար օրենքներն ու օբյեկտիվ կանոններ: Ուսումնասիրելով մի երևույթ, նախ պետք է այն ներառել ավելի ընդհանուր միջավայրի օրենքներում, հասկանալ այն համընդհանուր համակարգի կանոնները, որոնց մաս է կազմում:

Տեղեկատվությունը՝ բնության երեք հիմնական էությունից (տեղեկատվություն, նյութ և էներգիա) մեկն է: Ցանկացած էական պայման բաղկացած

է նյութից, ունի էներգիա և նկարագրվում է տեղեկատվության միջոցով: Եվ այս կանոնը տարածվում է տիեզերքում ամենուրեք:

Ինչպե՞ս են այս երեք հիմնական էությունները՝ տեղեկատվությունը, նյութը և էներգիան փոխկապակցված: Ալգորիթմը բավականին պարզ է: Տեղեկատվությունն առաջնային է: Առանց տեղեկատվության անհնար է, քանի որ տեղեկատվությունը պետք է նախորդի դրա նյութականացմանը: Հարցն արդեն տեղեկատվության նյութականացման արդյունքն է: Եվ երեք սուբյեկտների այս հորձանուտում, որոնք իրար հետ կապված են, տեղեկատվությունը, որը միշտ ստեղծվում է նվազագույն գործողությամբ, միշտ էլ առաջնային է: Այս փաստի գիտակցումը հանգեցրել է ժամանակակից պայմաններում տեղեկատվության անսպասելի և կտրուկ աճող դերին: Այն դարձել է հարստության և գորության նոր և ամենահզոր գործոնը: Չորրորդ ուժից այն վերածվեց առաջնային գործիքի:

Նոր, արդեն եռաչափ իրականության այս պայմաններում (տեղեկատվություն, նյութ, էներգիա) տեղեկատվությունը դարձել է արմատական վերափոխումների հզոր միջոց, ինչպես նաև զանգվածային ոչնչացման զենք, որը կարող է ճնշել և կաթվածահար անել հակառակորդի կամքը: Այն ի վիճակի է փոխել թշնամու գիտակցությունը, իր արժեքային համակարգը, սեփական պատմության և սեփական պետության ընկալումը, ներկայացնել իր գիտակցության մեջ ցանկացած տեսակի կեղծ տեղեկատվություն, կեղծ վերաբերմունք: Այս դրույթը, իհարկե, արդիականացնում է տեղեկատվական անվտանգության խնդիրները: Բայց ո՞ւմ անվտանգությունը և ո՞ւմից պետք է զգուշանալ:

Մույն ատենախոսության առարկան հստակ չի նշում այս անվտանգության սուբյեկտին, ինչպես նաև այն, թե ումից պետք է վախենալ: Մտածելով հեղինակի հիմնահարցերի վարկածային ընտրանքների մասին, որոնք տեղավորվում են խնդիրների մեջ, կարելի է թվարկել դրանց մի շարք դրույթներ, որոնք բնագրում այլընտրանքորեն քննարկվում են: Դա կարող է լինել բնակչությունը, որը պետք է զգուշանա սև PR-ից, զրպարտությունից և վարկաբեկումից: Մա կարող է լինել մի պետություն, որը վախենում է այլ պետությունների թշնամական քարոզչությունից, ինչպես նաև լրատվամիջոցները, որոնք հաճախ ցանցահեռնային հարձակման թիրախ են դառնում: Քանի որ անվտանգության սուբյեկտը հստակ սահմանված չէ, հնարավոր չէ գտնել խնդրի սոցիալ-փիլիսոփայական վերլուծություն, որը բաղկացած է սոցիալական խմբերի դիրքորոշումների, նրանց հետաքրքրությունների և գաղափարական հայացքների ուսումնասիրության մեջ: Եկեք փորձենք պատկերացնել, թե ինչպես կարող է սա ընկալվել մեր տեսանկյունից:

Արդեն ակնհայտ է, որ այսօր աշխարհում շարունակվում է Երրորդ համաշխարհային պատերազմը, բայց միայն նոր, անարյուն մեթոդներով՝ տնտեսական և տեղեկատվական, որոնց նպատակը նույնն է՝ ուրիշի ունեցվածքի գրավումը և ուրիշի կամքի գերակայությունը: Բոլոր նշանակալի քաղաքական խաղացողներն այսօր պայքարում են միմյանց հետ՝ համաձայնելով զգալի

կորուստների և անգամ զոհերի հետ, թշնամուց միջոցներ վերցնելու և նրան հնարավորինս թուլացնելու հույսով: Հիմնական զենքը տեղեկատվությունն է: Հետևաբար, այս տեսակի զենքից պաշտպանվելը, գործածելու ունակությունը, դառնում է անվտանգության խնդիր: Ո՞ւմ և ինչից պետք է պաշտպանել: Պաշտպանել բնակչությանը «տեղեկատվական ումբակոծությունից»: Ո՞վ պետք է ապահովի այդ պաշտպանությունը: Պետությունները: Բայց իրենք հենց ներգրավված են բնակչության տեղեկատվական ճնշման մեջ:

Ի դեմս հզոր կազմակերպված միջազգային հանցավոր, փոխկապակցված ցանցի, որը սադրում է ենթադրյալ վիրուսի մասին ընդհանուր բլեֆ, ո՞վ պետք է պաշտպանի աշխարհի ժողովրդին հանցավոր լրատվամիջոցներից: Սա հետազոտության թեմայից բխող առաջին իրական խնդիրն է: Նման առաջադրած խնդրի հետազոտողը պետք է օգնի, առաջին հերթին բնակչությանը, նրան խորհրդատվություն և տեխնոլոգիա տրամադրելով տեղեկատվական զենքի չեզոքացման համար:

Բայց տեղեկատվությունը պարզապես զենք չէ, այն դարձել է սոցիալական դասակարգի գերիշխանության և համաշխարհային վերազգային գերակայության հիմնական աղբյուր: Սա տեղեկատվության երկրորդ և նաև նոր իպոստասն է: Նույնիսկ փողն այսօր, ամեն տեսակի բիթքոիններ (ներցանցային փողերը), տեղեկատվության ներցանցային մասնիկներ են: Հարստության հիմնական աղբյուրը տեղեկատվությունն է, իսկ ընդհանուր առմամբ՝ գիտելիքը: Քանի որ այսօր տեղեկատվությունը մեծ հարստություն է, դրա թալանումը /ոչնչացումը/ անխուսափելիորեն կապված է գիտելիքների աղավաղման, կեղծման և կեղծ մեկնաբանությունների հետ:

Եվ ի՞նչը կարող էր արմատապես փրկել մարդկությանը այս պատուհասից: Այս առումով, ատենախոսության թեման բավականին սուր և արդիական է դառնում և նույնիսկ գերլարված՝ նոր իրականության մանրակրկիտ վերլուծության ակնկալիքով:

Կարող ենք գտնել նաև տեղեկատվության ավելի խորը, մեթոդաբանական դերը ժամանակակից համաշխարհային հասարակության մեջ: Եկեք մի ենթադրություն անենք, որը կարող է ծառայել որպես մեթոդաբանական ուղենիշ հետագա հետազոտությունների համար: Անհրաժեշտ է տեղեկատվության դերի վերագնահատում: Նախ, փոխվել է լրատվամիջոցների կարգավիճակը: Դրանք չորրորդ ուժը չեն, այլ առաջինի ձեռքին գործիք են: Երկրորդ, նրանց օգնությամբ փոխվեց համաշխարհային աստիճանակարգության հիմքը՝ արտադրությունը կորցրեց իր ավանդական դերը տնտեսական համակարգում: Բայց արդյո՞ք սա նոր երևույթ է:

Արևմտյան գրականության մեջ հասարակության տեղեկատվայնացման խնդրի նման ձևակերպման աղբյուրները ուրվագծվել են 17-րդ դարից ի վեր Բոլինբրուկի գործերում «Նամակներ պատմության մասին», չնայած որ մարդկության

ընդհանուր հարուստ պատմությունը, ներառյալ չինա-հնդկականը, հազարամյակներ շարունակ լրացվել է այս թեմայի շարունակական քննարկմամբ: Արդեն 1806 թ. Գերմանացի գեներալ ֆոն Բյոլրուն հայտարարել է, որ պատերազմի բոլոր նպատակները հնարավոր է իրականացնել գրառումներով: Այս դեպքում հեղափոխությունները տեղի կունենան միայն բնակչության ակտիվ մասի մտքում, և ոչ թե հրապարակներում և բարիկաղներում, և հասարակական գիտությունների այն նվաճումների շնորհիվ, որոնք հաստատում են մարդու կյանքի նպատակադրումը, կարգավորման նպատակը և իմաստը հատուկ պայմաններում:

Ատենախոսության գիտական դրույթների, եզրահանգումների ճշտության, նորույթի և հիմնավորման աստիճանի մասին կասենք հետևյալը:

Ատենախոսության տեքստը պարունակում է բավականին հիմնավոր և ճիշտ պնդումները: Բերենք օրինակներ՝ «Համացանցը ստեղծում է հասարակական գիտակցության և վարքի վրա մանիպուլյատիվ (ձեռնաձուլական) ներգործության հսկայական հնարավորություններ¹: Խոսքն, ըստ էության, հասարակական գիտակցության միտումնավոր փոխակերպման-աղավաղման, ինչպես նաև սոցիալական վարքի կազմալուծման-քայքայման մասին է: Ի՞նչ է այսօր ձեռնաձուլությունների (մանիպուլյացիաների) վրա հիմնված տեղեկատվական քաղաքականությունը, եթե ոչ հասարակությանը, հեռուստալսարանին ճշմարտությունն ասելու սկզբունքից շեղված քարոզչական պրակտիկա, երբ հավաստի տեղեկատվության փոխարեն հանրությանը պարբերաբար հրամցվում է կիսատեղեկատվություն կամ նախապես «պատրաստված», մշակված կարծեցյալ տեղեկատվություն, որն ամբողջովին ներհագեցված է մարդկանց վստահությունը չարաշահող ապատեղեկատվությամբ» (էջ 83): Բայց այս միտումները հեղինակի կողմից ոչ մի կերպ չեն բացատրվում՝ իրենց պատճառահետևանքային կապերով, ինչու տեղեկատվական միջոցները չեն տարածում ուրախություն և լավատեսություն:

Հետևյալ պնդումի հետ նույնպես մենք համաձայն ենք. «Պատկերավոր ասած, տեղեկատվության կազմակերպված արտահոսքը՝ միտումնավոր արձակված և իր նշանակետին ուղղված յուրօրինակ տեղեկատվական արկ է, որի նպատակն է՝ առաջացնել քաղաքական լարվածություն և անկայունության վիճակ թիրախ հանդիսացող կոնկրետ սոցիումի մեջ, ապակողմնորոշել այդ սոցիումի շարքային քաղաքացիներին, որպեսզի նրանք չկարողանան ճիշտ ընկալել և գնահատել իրենց մոտ ստեղծված իրավիճակը, տեղական քաղաքական գործիչների գործունեությունը» (էջ 84): Բայց այստեղ ևս բացակայում է բացատրություն:

Մյուս պնդումի հետ մենք համաձայն չենք. «Ռևանշիստները երեկ և այսօր ձգտում են խոչընդոտել Հայաստանի հասարակական-քաղաքական կյանքի առողջացման գործընթացին» (էջ 85) : Մեզ թվում է, որ իրականությունը ավելի բարդ է,

¹ Տե՛ս *Ермаков Ю.А.*, Манипуляция личностью: смысл, приемы, последствия. Екатеринбург: изд-во Уральского университета, 1995, с. 157-164.

քան այսպիսի նկատառումները և ոչ մի դեպքում հետազոտողը չպետք է ոչ քննադատաբար օգտագործի կուսակցական եզրույթները:

Ատենախոսության հիմնական մասը ներկայացնում է լրատվամիջոցների և տեղեկատվության այլ աղբյուրների մանիպուլյացիայի մեջ օգտագործվող մեթոդների և տեխնոլոգիաների մանրամասն ցանկ: Ավելի շատ շեշտը դրվում է էմպիրիկ կետերի թվարկման քան դրանց հետազոտության վրա: Շատ տեղ է զբաղեցնում մանիպուլյացիաների, տեխնիկական հնարքների, թակարդների թվագրումը, բայց մինևույն ժամանակ նշված դրույթների գիտական հիմնավորում գրեթե չկա: «Ինչո՞ւ» հարցը գրեթե չի հնչում: Հեղինակը հաճախակի կանգ է առնում համակարգչային մարտերի և գրոհների վրա, հատկապես, աղբյուրների հակերների գործողությունները նկարագրվում են որոշ մանրամասնություններով, որոնք ուշադրության արժանի չեն՝ հաշվի առնելով տեղեկատվայնացման շարժիչ ուժերը – թեմայի վերնագիրը:

Ատենախոսության մեջ արծարծվող որոշ հիմնախնդիրներ թվարկվում են առանց համակողմանի գիտական հիմնավորման: Դրանցից մի քանիսի հետ մենք լիովին համաձայն ենք: Օրինակ, «Գաղտնիք չէ, որ այսօր Հայաստանում՝ օրենսդրական մակարդակում գոյություն չունեն արդյունավետ և գործուն երաշխիքներ՝ տեղեկատվական-հոգեբանական սպառնալիքներից հայ մարդու պաշտպանության համար» (էջ 139): Բայց այս թեզը մանրամասնորեն չի ներկայացվել: Սա նշանակում է, որ ուսումնասիրության մեջ շեշտը պետք է դրվել քաղաքացիներին լրատվամիջոցներից պաշտպանելու, ինչպես նաև ուսումնասիրելու նրանց հակաժողովրդական, հակապետական և պարզապես հանցավոր գործունեության պատճառները: Ռազմավարական սխալները, այնուամենայնիվ, կարող են հանգեցնել լուրջ, նույնիսկ աղետալի հետևանքների, երբ դրանք հաղթահարելու կամ դրանք շտկելու համար անհրաժեշտ ռեսուրսները կարող են պարզապես բավարար չլինեն, ինչը կարող է հանգեցնել կառավարվող համակարգի ոչնչացման: Այս առումով տեղեկատվական անվտանգության օրենսդրության վերլուծությունը չի հասնում փիլիսոփայական մակարդակի, որևէ տարբերակում չի արվում արդարության և իրավունքի, հանրային բարոյականության և իրավական մեկնաբանությունների միջև: Լավ կլիներ արձագանք ստանալ լրատվական գործակալություններից, որպես այս ոլորտի անմիջական մասնագետներ:

Ինչ վերաբերում է ատենախոսության մատենագրությանը, ապա վերջին տարիների մատենագրությունը համեմատաբար թույլ է: Որպես մատենագիտական հիմք, հիմնականում նշվում են արևմտյան լիբերալ սոցիոլոգների հնացած գործերը:

Ամփոփելով՝ կարող ենք եզրակացնել, որ կատարվել է կարևոր աշխատանք և, չնայած թերություններին, աշխատանքը արժեքավոր է և արժանի է դրական գնահատականի:

Ատենախոսության գիտական դրույթներն ու եզրակացությունները հիմնավոր են ու ճշմարիտ: Ատենախոսությունը համապատասխանում է ՀՀ ԲՈԿ-ի

«Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգ»-ի 6-րդ և 7-րդ կետերին: Աշխատանքը բավարարում է թեկնածուական ատենախոսություններին առաջադրվող պահանջներին, իսկ ատենախոս Մարինե Կարապետի Շահբազյանը արժանի է Թ.00.01 – «Փիլիսոփայություն» մասնագիտությամբ փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Պաշտոնական ընդդիմախոս՝

Էռնեստ Ռուբենի Գրիգորյան

փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, սոցիոլոգիայի պրոֆեսոր

21.06.2020թ.

Փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, սոցիոլոգիայի պրոֆեսոր
Է.Ռ.Գրիգորյանի ստորագրությունը հաստատում եմ՝

ՀՊՄՀ Գիտական քարտուղար՝

Մ. Իսպիրյան